

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΕΛΕΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΦΑΛΕΙΑ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΗΣ JUDITH BUTLER ΣΤΗΝ ANNA ΖΑΡΙΦΗ

A.Z.: Στο πιο πρόσφατο βιβλίο σας, το *Frames of War: When is Life Grievable?* (Verso, 2009), περιγράφετε τα ΜΜΕ ως μια έκφραση της εξουσίας που συμμετέχει στην κατασκευή των αφηγηματικών διαστάσεων του πολέμου και σε μια προσπάθεια ρύθμισης της βίας που είναι η ίδια βίαιη. Αναφέρεστε στις κατηγορίες της ζωής που είναι άξιες ή ανάξιες πένθους. Σε ποια μέτωπα πιστεύετε ότι αυτή η προβληματική είναι πιο έντονη;

Η Judith Butler διδάσκει στην έδρα Maxine Elliot στα τμήματα Ρητορικής και Συγκριτικής Λογοτεχνίας του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας (Μπέρκλεϊ) όπου και συνδιευθύνει το Πρόγραμμα Κριτικής Θεωρίας. Στα ελληνικά έχουν μεταφραστεί πέντε βιβλία της.

Η Άννα Ζαρίφη είναι επικοινωνιολόγος-δημοσιογράφος.

J.B.: Είναι σημαντικό να τονίσουμε πως η αντιμεταναστευτική πολιτική συνδιαμορφώνεται παράλληλα με πολιτικές υπέρ του πολέμου και της στρατιωτικοποίησης. Αυτό που συχνά διακυβεύεται είναι ο τρόπος με τον οποίο οι μουσουλμανικοί ή/και οι βορειοαφρικανικοί πληθυσμοί αναπαρίστανται τόσο στις εκπεφρασμένες κυβερνητικές πολιτικές όσο και στην παρουσίασή τους από τα ΜΜΕ. Αναφέρομαι σε αρκετές χώρες της βόρειας Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένων της Γαλλίας και των Κάτω Χωρών. Ας αναλογιστούμε τις αφηγηματικές αλλά και τις οπτικές διαστάσεις αυτής της αναπαράστασης. Το αφήγημα που θεωρεί δεδομένη την πρόοδο προς τη νεωτερικότητα και αντιμετωπίζει την ευρωπαϊκή κοσμική παράδοση (secularism) ως την

πιο προηγμένη ενσάρκωση της παρούσας νεωτερικότητας, προϋποθέτει ότι οι άλλες συναρθρώσεις θρησκευτικής και κοσμικής ζωής είναι λιγότερο νεωτερικές ή ακόμα και προ-νεωτερικές. Η παραστατική απεικόνιση των βασανιστηρίων στις φυλακές του Αμπού Γκράιμπ έφερε στο προσκήνιο τη φιγούρα του άθλιου μουσουλμάνου, του χτυπημένου από τις δυνάμεις της «προόδου» – και εξέθεσε σε κοινή θέα το ψεύδος που χαρακτηρίζει αυτό καθαυτό το σχήμα της προόδου, καθόσον η «βαρβαρότητα» βρίσκεται ασφαλώς στον πυρήνα του σύγχρονου πρότζεκτ των βασανιστηρίων.

A.Z.: Το ενδιαφέρον σας έχει μετακινηθεί από τις σεξουαλικές και έμφυλες κατηγορίες και την έννοια της επιτελεστικότητας του φύλου στην ιδέα της επισφάλειας. Υπάρχει κάποια σύνδεση ανάμεσα στην επιτελεστικότητα και την επισφάλεια;

J.B.: Εξαρχής η προβληματική της επιτελεστικότητας του φύλου αναπτύχθηκε σε σχέση με τα δεσπύζοντα σχήματα της εξουσίας που καθορίζουν ποιος αποτελεί ευανάγνωστο ή αναγνωρίσιμο υποκείμενο και ποιος όχι. Όσοι δεν συμμορφώνονται προς τις έμφυλες νόρμες διακινδυνεύουν την κοινωνική τιμωρία και εκτίθενται διαφορεικά στη βία. Αυτό το βλέπουμε καθαρά στη βία που υφίστανται οι διέμφυλοι (transgendered people) στους δρόμους των πόλεων, πόλεις όπως η Άγκυρα και η Νέα Υόρκη. Έτσι η επιτελεστικότητα είναι ένας τρόπος διά του οποίου παράγεται ή διενεργείται το φύλο, ο οποίος όμως πάντα κρύβει τον κίνδυνο της έκθεσης σε διακρίσεις, αποκλεισμό, τραυματισμό ή βία. Κατ' αυτήν την έννοια, όσοι «επιτελούν» τα φύλα με τρόπους που αψηφούν τις εθνικές ή έμφυλες νόρμες αντιμετωπίζουν επισφαλείς καταστάσεις. Χωρίς νομική και πολιτική αναγνώριση και προστασία, οι πληθυσμοί αυτοί εκτίθενται σε επισφαλείς συνθήκες. Πράγματι, η επισφάλεια όχι μόνο χαρακτηρίζει τις σεξουαλικές και έμφυλες μειονότητες, αλλά και τις θρησκευτικές, εθνοτικές και εθνικές μειονότητες, ειδικά όταν θεωρείται ότι αμφισβητούν τις κυρίαρχες νόρμες του φύλου και του έθνους.

A.Z.: Έχετε γράψει αναλυτικά πάνω στις έννοιες του φύλου και της ταυτότητας. Πώς βλέπετε τη συζήτηση που αναπτύσσεται ειδικά στη Γαλλία γύρω από την απαγόρευση του καλύμματος της κεφαλής και της μπούρκας;

J.B.: Όσοι επιζητούν την απαγόρευση της μπούρκας στο όνομα των αρχών του κοσμικού κράτους και της ισότητας των γυναικών παρερμηνεύουν ξεκάθαρα δύο φεμινιστικές θέσεις. Η πρώτη είναι ότι δεν μπορεί ποτέ να αποτελέσει φεμινιστική αξία η εξαπόλυση της αστυνομίας ενάντια σε μειονοτικές γυναίκες – κι αυτό ακριβώς θα συμβεί αν ο νόμος εξουσιοδοτήσει την αστυνομία να απομακρύνει τις

καλυμμένες γυναίκες από τον δρόμο. Οι δρόμοι θα μετατραπούν σε ζώνες αστυνομικών διώξεων και οι μειονοτικές γυναίκες θα στοχοποιηθούν, υφιστάμενες τη στέρηση των δικαιωμάτων τους, τη φυλάκιση ή και την απέλαση. Η δεύτερη θέση είναι ότι δεν μπορεί ποτέ να αποτελέσει φεμινιστικό στόχο ο αποκλεισμός γυναικών και κοριτσιών από τους εκπαιδευτικούς θεσμούς ή τη δημόσια σφαίρα. Ως φεμινίστριες, οφείλουμε να διεκδικούμε περισσότερες ευκαιρίες μάθησης και πολιτικής συμμετοχής για όλες τις γυναίκες.

A.Z.: Έχετε υιοθετήσει μια κριτική στάση απέναντι στο κράτος του Ισραήλ σχετικά με την ισραηλινο-παλαιστινιακή διαμάχη. Είναι μάλιστα μια ιδιαίτερα προοδευτική στάση μέσα στην Αμερικανική ακαδημαϊκή κοινότητα, η οποία έχει οδηγήσει ορισμένους να σας κατηγορήσουν για αντισημιτισμό. Πιστεύετε ότι είναι ένα ζήτημα, μια διαμάχη, η οποία βρίσκεται κοντά σε επίλυση;

J.B.: Όχι, δεν διαβλέπω καμία επίλυση. Ελπίζω όμως ότι η «διαμάχη» αυτή ίσως γίνει αντιληπτή διαφορετικά από τους διανοούμενους και τα ΜΜΕ, και ότι μια νέα πρόσληψή της θα επηρεάσει την πολιτική κατά κάποιον τρόπο. Εξάλλου, δεν πρόκειται για μια διαμάχη ανάμεσα σε δύο λαούς ή δύο δυνάμεις που βρίσκονται σε ισότιμη θέση. Ο παλαιστινιακός λαός βρίσκεται υπό αποικιακή υποτέλεια. Δεν έχει τον έλεγχο των συνόρων του, και τα σύνορά του μετατίθενται συνεχώς, μονομερώς, από την πλευρά του Ισραήλ, το οποίο επιδίδεται σε μια συνεχιζόμενη πρακτική εκδίωξης και κατάσχεσης γης. Πιστεύω ότι πρέπει να εννοήσουμε την κατοχή ως μια συνεχιζόμενη μορφή αποικιακής καθυπόταξης στην οποία οφείλει κανείς να αντιδράσει. Από αυτή την άποψη, το ογκούμενο κίνημα για Μπούκοτάζ, Αποεπένδυση και Κυρώσεις (BDS: Boycott, Divestment and Sanctions) είναι σημαντικό και θεωρώ ότι οι αναλύσεις του συμβάλλουν στην επανενηνομιολόγηση της «διαμάχης», ούτως ώστε να μην θεωρούμε ότι το πρόβλημα έγκειται μόνο στον εποικιστικό επεκτατισμό (παρότι και αυτός συνιστά πρόβλημα) ή στη δεξιά κυβέρνηση του Ισραήλ (παρότι και αυτή συνιστά πρόβλημα). Η κατοχή είναι μια μορφή αποικιακής εξουσίας στην οποία οφείλει κανείς να αντιταχθεί. Οι Εβραίοι πάντοτε συμμετείχαν σε αντι-αποικιοκρατικούς αγώνες, γι' αυτό και αποκρούω την ιδέα πως η υιοθέτηση μιας τέτοιας θέσης είναι αντι-εβραϊκή ή αντισημιτική.

A.Z.: Πώς αντιμετωπίζετε την τάση στα σύγχρονα ΜΜΕ και σε μέρος του ακαδημαϊκού λόγου να αντλούνται από την ψυχολογία έννοιες, όπως η οργή, ο φόβος ή ο θυμός, θεωρούμενες ως παράγοντες της ανθρώπινης συμπεριφοράς;

J.B.: Παρότι είμαι υπέρμαχος των ψυχολογικών προσεγγίσεων που γειώνονται στην κοινωνική θεωρία, αντιμετωπίζω με ανησυχία τις προσπάθειες αναγωγής των πολιτικών προβλημάτων σε ψυχολογικές διαθέσεις. Για παράδειγμα, στην περίπτωση των αστυνομικών που ξυλοκοπούν διέμφυλους ακτιβιστές, το πρόβλημα δεν είναι ότι εκδηλώνουν έναν «ανεξέλεγκτο θυμό», που θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί με ψυχολογική αναμόρφωση. Το πρόβλημα είναι ότι οι αστυνομικές, όπως άλλωστε και οι περισσότερες από τις στρατιωτικές αρχές, δεν θεωρούν ότι τα διέμφυλα άτομα έχουν το δικαίωμα να υπάρχουν και ότι αξίζουν την προστασία του νόμου. Υπό αυτές τις συνθήκες, η οργή απέναντι στους διέμφυλους νομιμοποιείται από την πολιτική δομή. Άρα, χρειαζόμαστε μια ανάλυση ικανή να συνδέει τις ψυχικές διαθέσεις και τις πολιτικές δομές με τρόπους που να είναι λεπταίσθητοι και εξηγητικά πειστικοί.

A.Z.: Σε παγκόσμιο επίπεδο, η ατζέντα των ΜΜΕ επικεντρώνεται όλο και περισσότερο στην κατάσταση της οικονομίας και τις διάφορες δημοσιονομικές κρίσεις. Πιστεύετε ότι αυτό οδηγεί στην επικράτηση συγκεκριμένων τάσεων στην αμερικανική κοινωνία; Τί στάση κρατάει η κυβέρνηση Ομπάμα;

J.B.: Πιστεύω ότι η οικονομική κρίση είναι μια ευκαιρία για την αυτο-ανάπλαση του καπιταλισμού. Ο Ομπάμα έχει τεθεί επικεφαλής της προσπάθειας που απεργάζεται έναν μεγαλύτερο και καλύτερο καπιταλισμό. Κάθε φορά που επικαλείται το δικαίωμα στην ιατρική περίθαλψη ή την αρχή της ισότητας σε σχέση με την οικονομική αναδιανομή, κατηγορείται για σοσιαλισμό. Ουδόλως, βέβαια, υποστηρίζει τον σοσιαλισμό, ούτε καν τη σοσιαλδημοκρατία. Βρίσκει έναν τρόπο επαναβεβαίωσης του καπιταλισμού και θυσιάζει τις αρχές της ισότητας και τα βασικά υλικά δικαιώματα (στην περίθαλψη, στη στέγη, στην τροφή). Στα πανεπιστήμια, οι αρχές επικαλούνται τη δημοσιονομική κρίση, την ίδια ώρα που καλούν τις αστυνομικές δυνάμεις στα campus για να καταστείλουν τη φοιτητική αναταραχή. Βλέπουμε, λοιπόν, οι περικοπές του προϋπολογισμού στους τομείς των ανθρωπιστικών επιστημών και των τεχνών, σε όλες τις «μη κερδοφόρες» μορφές γνώσης, να συνδυάζονται με την ενίσχυση και του κινήτρου του κέρδους και του αστυνομικού ελέγχου. Μια κατάσταση κάθε άλλο παρά ευχάρι-

στη. Ασφαλώς, παρακολουθούμε με ανησυχία και τα όσα συμβαίνουν στην Ελλάδα, τη δημοσιονομική κρίση αλλά και τις πολιτικές της διαστάσεις.

A.Z.: Για το τέλος, μια ερώτηση «ελληνικού» ενδιαφέροντος. Στην ανάγνωσή σας της Αντιγόνης του Σοφοκλή, την προσεγγίζετε ως μια οριακή, περιθωριακή φιγούρα. Αναζητάτε συχνά σχέσεις ανάμεσα σε δραματικούς και λογοτεχνικούς χαρακτήρες και έννοιες οι οποίες σας απασχολούν;

J.B.: Δεν ξέρω αν το κάνω πάντα, στην περίπτωση όμως της Αντιγόνης με απασχόλησε λιγότερο ο χαρακτήρας της και περισσότερο η μορφή του λόγου της. Ήδη έγραφα για τον λόγο ως συμπεριφορά, και προσπαθούσα να κατανοήσω τον εμφορούμενο από μίσος λόγο (hate speech), αλλά και υπό ποιες συνθήκες και γιατί συμβαίνει ο λόγος να θεωρείται τόσο επικίνδυνος πολιτικά. Το ενδιαφέρον μου προέκυψε από τις τρέχουσες διαμάχες γύρω από την ελευθερία του λόγου και τη λογοκρισία. Η Αντιγόνη αψηφά τον Κρέοντα· ενδιαφέρθηκα, λοιπόν, για τη γλώσσα μέσω της οποίας το κάνει. Επιπλέον, επιμένει να πενθεί δημόσια τον αδελφό της, κι εμένα με ενδιαφέρουν εδώ και καιρό οι συνθήκες υπό τις οποίες το δημόσιο πένθος καθίσταται αδύνατο, αλλά και το γιατί συμβαίνει αυτό. Παραδέχομαι, επίσης, ότι τράβηξε την προσοχή μου κάτι που μοιάζει με τάση αυτοκαταστροφής· αναρωτήθηκα, λοιπόν, αν υπάρχουν τρόποι που μας επιτρέπουν να υπερασπιζόμαστε τους δικούς μας (kinship) και να αντιμιλάμε στην κυρίαρχη εξουσία, χωρίς να οδηγούμαστε στον θάνατο. Θα μπορούσαμε, με άλλα λόγια, να διδαχθούμε από την Αντιγόνη, θεωρώντας την ως ένα είδος αρνητικού παραδείγματος, πώς να αντιστεκόμαστε σε στυγνές μορφές εξουσίας χωρίς να αυτοκαταστρεφόμαστε κατά τη διενέργεια της αντίστασης; Δεν θεωρώ ότι προκάλεσε τον ίδιο της το θάνατο μονομερώς, ούτε όμως σκέφτηκε την αυτοσυντήρηση. Αναρωτιέμαι, λοιπόν, τι θα σήμαινε να συνδυάσουμε την αντίσταση με την αυτοσυντήρηση, όταν αντιτασσόμαστε στην κυρίαρχη εξουσία υποστηρίζοντας εναλλακτικούς τρόπους κοινωνικότητας.

Μετάφραση: Άννα Ζαρίφη